

Mahammad Alakbar-Zada

<https://orcid.org/0000-0002-3470-0502>

Graduate student, Istanbul Aydın University, Department of International Relations and Intelligence Studies, Turkey, mahammadalakbarzada@stu.aydin.edu.tr

Atıf Künyesi | Citation Info

Alakbar-Zada, M. (2023). Şanghay İşbirliği Örgütünün Amacı ve Faaliyeti. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 10 (5), 1845-1855.

Şanghay İşbirliği Örgütünün Amacı ve Faaliyeti

Öz

İkinci Dünya savaşı bittikten sonra Rusya ve Çin arasında yaşanan sınır anlaşmazlıklarını çözmek için bir araya geldikleri ikili anlaşmalar, daha sonra eski Sovyetler üyesi olan dört Türk Cumhuriyetinin de katılımı ile Avrasya'da ülkelerin sınır güvenliklerinin korunmasını amaçlayan bir kuruma dönüşmüştür. Tarihe Şanghay beşlisi kavramı ilk olarak 1996 yılında beş devletin güvenliğinin korunmasını amaçlayan anlaşmanın imzalanmasıyla çıkmıştır. Aynı zamanda örgütün kendine ait misyon ve vizyonları doğrultusunda Rusya ve Çin önderliğinde Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın olduğu Şanghay beşlisi, Özbekistan'ın dahil olmasıyla birlikte 2001 yılında Şanghay İşbirliği Örgütü'ne dönüşmüştür. Üye devletlerin sınırlarına ve özgürlüklerine saygı, bölgede olan terörizme karşı mücadele ana amaç edinilmiştir. Örgütün ana politikaları üye devletlerin ortak siyasetinden oluşmaktadır. Günümüzde Şanghay İşbirliği Örgütü, ABD liderliğinde olan Batı dünyasına karşı dengeli siyaset yürütmeyi istemektedir; bunun yanı sıra Rusya ve Çin arasında gerilimleri, anlaşmazlıkları dengeleyen unsur potansiyeline sahiptir. Örgütün toprak genişliği, ekonomi büyüklüğü ve nüfus bakımından daha da genişlemesi, Hindistan ve Pakistanın katılımıyla gerçekleşmiştir. Son yıllarda ise İran'ın tam üyelik statüsü onaylanarak üye ülke sayısı dokuz olmuştur. Bu çalışmada Şanghay İşbirliği Örgütü dahilinde Rusya-Çin ilişkileri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şanghay İşbirliği Örgütü, Avrasya, Rusya, Çin, Bölgesel Güvenlik

Objectives and Activities of the Shanghai Cooperation Organisation

Abstract

After the end of the Second World War, bilateral agreements between Russia and China to resolve border disputes between the two countries turned into an institution aiming to protect the border security

of the countries in Eurasia with the participation of four Turkish Republics, which were former Soviet members. The concept of the Shanghai Five first appeared in history in 1996 with the signing of the agreement aimed at protecting the security of five states. At the same time, in line with the mission and visions of the organisation, the Shanghai Five, which included Kazakhstan, Kyrgyzstan and Tajikistan under the leadership of Russia and China, was transformed into the Shanghai Cooperation Organisation in 2001 with the inclusion of Uzbekistan. Respect for the borders and freedoms of the member states and the fight against terrorism in the region are the main objectives of the organisation. The main policies of the organisation consist of the common policies of the member states. Today, the Shanghai Cooperation Organisation seeks to pursue a balanced policy against the Western world led by the United States; at the same time, it has the potential to balance the tensions and disagreements between Russia and China. The further expansion of the organisation in terms of territorial extent, economic size and population has been achieved with the accession of India and Pakistan. In recent years, Iran's full membership status has been approved and the number of member countries has reached nine. In this study, Russia-China relations within the Shanghai Cooperation Organisation are discussed.

Keywords: Shanghai Cooperation Organisation, Eurasia, Russia, China, Regional Security

Giriş

Sovyetler sonrası politik anlamda kurulan en önemli teşkilatlardan birisi de Şanghay İşbirliği Örgütü'dür. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün temel amaçlarına baktığımızda örgüte üye olan ülkeler arasındaki dosthane ilişkileri güçlendirmeyi aynı zamanda bölgeyi iç ve dış tehditlerden korumakla istikrarın devamlı gelişmesini amaçlamaktadır. Bu bağlamda ülkeler arası bölgesel barış ve huzurun sağlanması için terörle mücadele ve diğer suçlara geçit vermemek, ayrıca iktisadi, siyasi, teknoloji konusunda devamlılık, eğitim, çevre hassasiyeti, enerji gibi kategorilerde işbirliği yapılmasının geliştirilmesine yönelik faaliyetler yürütülmektedir. Vladimir Putin'in 2007 yılında Kırgızistan'ın Bişkek kentinde yapılan toplantıda "tek kutuplu bir dünya hiçbir zaman kabul edilemez" açıklamasında tam olarak temsil edilmese de örgütün ana amaç ve hedeflerinin Amerika Birleşik Devletleri liderliğindeki batı bloğuna karşı ayrı bir bloğa evrilmiş gibi gözükmektedir. Bu açıdan baktığımızda Şanghay İşbirliği örgütü zamanla Sovyetler Birliği'nin batı bloğuna karşı kurmuş olduğu Varşova Paketi gibi bir yapıya dönüşecektir (Hepaktan, 2017, s. 398). Şanghay İşbirliği Örgütü tarafınca baktığımızda ise ittifakların "bir amaca ulaşmak için gereken maliyetleri ve zamanı azaltan politikasını bu anlamda meşrulaştıran ve diğer ülkeler üzerindeki etkisini azaltan" bir yaklaşım çerçevesinde inşa edildiğini söyleyebiliriz. Rusya ve Çin arasındaki müttefik olma hedeflerinin diğer daha küçük Orta Asya üye devletleri tarafından farklılık göstereceği açıktır. Bu bakımdan, büyük devletlerin Şanghay İşbirliği Örgütü'ne katılımının ana hedefinde Orta Asya gibi önemli

bir bölgede başka güçlerin hakimiyetine engel olmak gibi yorumlanmaktadır (Demir ve Eminoğlu, 2018, s. 121).

Şangay İşbirliği Örgütü kurulduğu 2001 yılından bu yana kurumsal gelişim hızı, her yıl gerçekleştirilen zirveleri ve yeni siyasi modele uygun olan açıklamaları ile kamuoyunda tanınmayı başarmıştır (Öztürk, 2014, s. 251).

1.Devlet Başkanları Konseyi

Şangay İşbirliği Örgütü'nün 2003 yılında düzenlenen Moskova zirvesinde kararlaştırılan ana organları 2004 yılı itibarıyla faaliyete geçmiştir. Devlet Başkanları Konseyi örgütün en üst organı olduğundan, örgütün temel faaliyetlerinin tanımlanması ve yönlendirilmesi gibi hedeflerle uyumlu olarak çalışmaktadır. Ayrıca örgütün temel amaç ve üye devletler hakkındaki kararı da bu organ vermektedir. Aynı zamanda Devlet Başkanları Konseyi Şanghay İşbirliği Örgütü'nün uluslararası konularda nasıl bir duruş sergileyeceğini ve diğer ülkeler, uluslararası örgütlerle hangi konularda işbirliği yapılacağını belirlemektedir. Devlet Başkanları Konseyi üye ülkelerde Rus alfabetik sıraya göre her yıl Haziran ayında düzenli olarak toplanmaktadır. Bu açıdan, Konseyin her yıl toplanması sonucu ülke başkanı bir sene süreyle Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Devlet Başkanları Konseyinin başkanı seçilmektedir (Abdullah, 2019, s. 73).

1.1.Hükümet Başkanları Konseyi

İkincil öneme sahip ve Devlet Başkanlarının arkasındaki bu organ yılda bir kez toplanmaktadır. En önemli görevlerinden biri Şanghay İşbirliği Örgütü'nün yıllık bütçesini onaylamaktır. Ayrıca bu organ, kuruluşun faaliyetleri kapsamındaki ekonomik düzenlemeleri tanımlamaktadır. Devlet Başkanları Konseyindeki işleyiş gibi Hükümet Başkanları Konseyi başkanı da dönüşümlü olarak bir yıl süreyle seçilmektedir. Ayrıca bu iki organ arasında seçilen başkanların seçiminde farklı rotasyonlar kullanılarak aynı ülkeden bir yılda iki başkan seçilmesinin önüne geçilmiştir (Abdullah, 2019, s. 73).

1.2.Dışişleri Konseyi

Zamanlama kısmına baktığımızda Dışişleri Bakanları Konseyi, Devlet Başkanları Konseyi'nden bir ay önce süreyle toplanmaktadır. Dünyada ve uluslararası ilişkilerde yaşanan sorunlara çözüm üretilmesi, Devlet Başkanları Konseyi toplanmadan önce gerekli olan hazırlıkların yapılması ve örgüt üyelerinin ortak sorun olarak nitelendirdiği meselelerin çözümüne cevap bulunması da organın görevleri dahilindedir. Organın bir ay süreyle önceden toplanma sebebi ise Devlet Başkanları Konseyi toparlandığı zaman görüşülecek konuların önceden belirlenmesidir (Abdullah, 2019, s. 73).

1.3.Bakanlar Konferansı

Bu organın ana görevi başka organların verdiği hazır raporları tartışmakla beraber, gerektiğinde uzman görüşlerini üyenin yetkili bakanlıklarına aktarmaktır. Bakanlar Konferansı'nın teşkilat yapısı üzerinde mutabaka varmasından sonra, bu kurum bünyesinde iktisadi, savunma, kültür ve ulaştırma bakanlıklarının dairelerinin kurulmasını amaçlamaktadır (Abdullah, 2019, s. 73).

1.4.Ulusal Koordinatörler

Ulusal Koordinatörler yılda üç kez toplanmaktadırlar. Ana görevi örgütün koordinasyonunu sağlamaktır ve örgütün günlük, tekrarlanan faaliyetlerini yöneten organdır. Yöneticinin seçimi tamamen Devlet Başkanları Konseyi başkanının tabi olduğu ülke tarafından atanarak yürütülmektedir (Abdullah, 2019, s. 74).

1.5.Sekretarya

Sekretarya kuruluşun teknik ve bilgi hizmeti faaliyetlerini yürüten ve kesintisiz çalışan yürütme organıdır. Ocak 2004 yılı itibarıyla Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Sekretaryası Pekin'de bulunmaktadır. Bu organın temel görevlerine baktığımızda örgüt faaliyetleri dahilinde teknik ve organizasyonel altyapı hazırlamak, örgütün yıllık bütcesinin taslağını düzenlemek ve Şanghay İşbirliği Örgütü'nün belgelerinin kodlamasını belirlemektir. Sekretarya, Devlet Başkanları Konseyi tarafından üç yıl süreyle atanmaktadır. Diğer organların seçim sürecinde olduğu gibi seçimler Rus alfabetik sırasına göre rotasyon (Abdullah, 2019, s. 76) prosedürüne göre atanmakta ve yeniden ataması yapılmamak şartıyla seçilmektedir.

1.6.Bölgesel Anti-Terörizm Merkezi (RATS)

Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te merkezi bulunan ve daimi organ olarak nitelendirilen terörle mücadele şubesi Şanghay İşbirliği Örgütü'nün en önemli kurumlarından birisidir. Başlangıçta karargahın Bişkek'te olması düşünülmekteydi; lakin Mayıs 2003'te düzenlenen Moskova zirvesinde alınan karara göre, Sekretarya organının merkezinin Pekin'de Terörle Mücadele organının merkezi ise Taşkent'te olması kararlaştırılmıştır. Bölgesel Anti-Terörizm Merkezi 2004 yılından itibaren faaliyet göstermektedir. Ve asıl görevi uluslararası terörizm, ayrılıkçılığa ve aşırılıkçılığa karşı ortak operasyon ve eylemleri koordine etmek, yürütmektir. Üye devletlerin topraklarında yıllardır terör grupları mevcut olmuştur. Bu sebeple, her devletin kendi içinde terörle mücadeleye karşı deneyimleri ve tecrübesi vardır. Bölgesel Anti-Terörizm Merkezi bu devletlerin deneyim ve yöntemlerini bir araya getirerek, teröre karşı mevcut sorunların çözümüne katkıda bulunmayı vaat etmektedir. Organın Yürütme Komitesi ve konseyi mevcuttur. Konsey'in ana görevi karar alma merkezi ana organ olmaktır. Yürütme Komitesi ise, kendi adına günlük işlemleri yürütmektedir ve merkezi temsil etmektedir. Bu

organ aracılığı ile özellikle Orta Asya ülkelerinde terör faaliyetlerinin önüne geçilmektedir (Abdullah, 2019, s. 76).

2.Rusya, Çin ve Şanghay İşbirliği Örgütü arasındaki ilişkiler

Bu üç devletin tarihi işbirliği merak alanındadır. Bu birliğin amacını anlamak için onun oluşumunu gözden geçirmek önemli olacaktır. Çin ve Rusya arasındaki sınır hattı 4300 kilometreyi bulmaktadır; ve iki ülke arasındaki en büyük sorunlar sınır hattında yaşanan anlaşmazlık ve ideolojik olarak ön plana çıkmaktadır. İki üye devlet arasında yaşanan en güncel sınır sorunlarından birine 1969 yılında Büyük Usuri Adası nedeniyle yaşanan sıcak çatışmaları gösterilebilir. Özel olarak sınır bölgesinde yaşanan anlaşmazlıklar ve çözüm süreçlerine baktığımızda iki ülke arasındaki gelişmelere katkı sağladığını görmekteyiz. Ayrıca Çin'in üretiminde enerji talebi de ikili ilişkilerin gelişiminde ana etkenlerden biri olmuştur. Bu açıdan baktığımızda Şanghay İşbirliği Örgütü'nün temellerini bu iki ülke olan Çin ve Sovyetlerin mirasçısı Rusya'nın olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Eren, 2017, s. 79-80). Güvenliği sağlayarak sorunları halletmek ve ülkelerin ortak çıkarlarını korumak için entegrasyon iki ülke için en mantıklı çözümdür. 1996 yılında Çin'in Şanghay kentinde düzenlenen ilk zirvede, örgütün ortak hedefi dikkate alınarak sınır sorunlarının çözümü tartışılmıştır. Sınır meselesinin yanı sıra Rusya-Çin ilişkisinin en önemli unsurlarından birisi de silah ticaretidir. Bilindiği üzere Rusya Çin'in en önemli silah alıcı ülkelerinden biri konumundadır. Bunun en büyük sebeplerinden biri Çin'in ucuz ve yeni teknolojik silah üretmesinden kaynaklıdır. Ayrıca Çin, Rusya ürünleri için potansiyelli ve önemli pazar rolünü oynamaktadır. Rusya ayrıca Çin mallarını tedarik etmektedir. Aynı zamanda Rusya, Çin'in petrole olan talebinin %20'sini karşılamaktadır. Rusya ve Çin'in işbirliğine yön veren bir diğer faktör, Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı olan ortak duruş sergileme istekliliğidir. Rusya, NATO'nun Avrupa'nın Doğu kısmı ve Karadeniz sahil boyu ülkelerinde yayılmasını bir tehdit olarak görürken, Çin, Amerika Birleşik Devletleri'nin insan hakları konusuyla sıkıştırdığı Tayvan'la aralarında olan silah ticaretinden ve Güney Çin denizinde olan faaliyetlerinden ötürü endişe duymaktadır. Rusya ve Çin arasındaki ortak tehditler onları komşu ülke konumundan çıkararak daha çok stratejik ortaklık perspektifine yaklaştırmaktadır. Tarihi ve coğrafi perspektiften bakarsak iki büyük Rusya ve Çin ulusu arasında yer alan Türkistan devletleri, iki ülke ile ilişkilerini denge politikasıyla yürütmektedirler. En büyük etkenlerden biri bu iki devletin uluslararası ilişkilerde daima söz sahibi olmasıdır. Bu politikanın sonuçlarını Türkistan diye adlandırdığımız Orta Asya ülkelerinin Şanghay İşbirliği Örgütüne üye olmasıyla göre bilmekteyiz (Eren, 2017, s. 79-80).

Rusya ve Çin, Şanghay İşbirliği Örgütü ve diğer örgütlerin yardımıyla işbirliği seviyesini artırmış olsalar da, küresel ve bölgesel açıdan güvenlik öncelikleri konularında hala fikir ayrılıklarına sahiptirler. Bu sebepten ötürü iki taraf arasında resmi ittifak kurmak hala zordur. Silah satışı üzerinden devam eden ticaret, yabancı yatırımcıların ülke ekonomisine katkıları ortaklığı belirli seviyeye getirmişse de, Kuzey Kutbu'ndan Orta Asya'ya kadar olan bölgede hala geleneksel rakip konumu muhafaza edilmektedir.

Rusya ve Çin arasında fikir ayrımı yaşadıkları konulardan biri enerji koridoru fikriydi. Çin, Şanghay İşbirliği Örgütü'nü tamamen yararlı ve işlevsel bir örgüte dönüştürme konusunda en istekli üye devlet olmuştur. Çin enerji zengini Orta Asya ülkeleri ile ikili anlaşmalar yaparak ülkelerden gelen faydayı doğruca gördü. Çin'in ana fikri Orta Asya petrol ve gaz zengini ülkelerden ham madde olarak Kırgızistan ve Tacikistan'ı dahil ederek enerji koridoru oluşturmaya çalışmıştır. Ardından Kazakistan ve Özbekistan ile gaz ve petrol ithalatı konusunda anlaşmaya varılmıştır. Şanghay İşbirliği Örgütü, Çin'e faaliyetini genişletmesi için daha fazla yetki vermeyi planlıyordu; lakin Rusya arka bahçesi olarak gördüğü Orta Asya ülkelerinde bu gibi çalışmalardan rahatsızlığını dile getirmiştir. Rusya, Bir Kuşak Bir Yol projesinin bir parçası olmasına rağmen, Orta Asya'da iki devlet arasında daha çok baskın güç olma arzusunu belli etmektedir.

Bir diğer konu olan güvenlik açısından ise Rusya, Çin'i tarihin doğal akışıyla yaranan müttefiki olarak görmemektedir. Rusya, Doğu Asya'da yerleşen ve Çin'le düşman konumda olan devletlerle ilişkilerini sürdürmektedir. Örnek olarak Ukranya savaşından önce Rusya Japonya'nın egemenliğini desteklediğini belirtmiştir. Adalar krizine ek olarak, Çin, Tonkin Körfezi'nin sınırlarının belirlenmesi konusunda Vietnam, Diaoyu Adalarının bağlılığı konusunda ise Japonya ile anlaşmazlıkları mevcuttur.

Örnek olarak, Çin 2012 yılında Senkassu bölgesinin üzerinde egemenlik iddia ettiğinde, Rusya, Japon yetkililere münakaşa içerisinde bir taraf tutmayacağını iletmıştır. Ayrıca Japonya ve Rusya arasındaki ilişki düzeyini Asya-Pasifik bölgesinde güvenlik ve savunma konularında işbirliğini daha da genişletmek için ikili diyalogu güçlendirme konusunda anlaşmaya varmışlardır. Rusya, Çin'in toprak üzerine olan iddialarını desteklememiş, Japonya-Çin arasındaki ilişkileri geliştirmeye çalışmaktadır. Ayrıca Rusya, Japonya'yı Asya Güvenlik Mimarisi Planını imzalamaya ikna etmeye çalışsa da, Ukranya krizi oyunun kurallarını değiştirmiştir. Batı yaptırımlarına maruz kalmanın ardında Rusya Çin'in tutumunu desteklemeye çalışmıştır. Rusya ve Çin arasında büyüyen ekonomik ve siyasi bağlar Rusyanın bundan sonraki siyasetinin ne yönde olacağını belli etmektedir. Rusya ve Çin arasında olan bir diğer çatışma kaynağı Moskova'nın Vietnam ile olan yakın ilişkileridir. Moskova, denizaltı

üsleri inşa ederek ve tersaneleri onararak Vietanam'a olan desteğini ifade etmiştir (Abdullah, 2019, s. 76).

Çin ve Vietnam arasındaki Güney Çin Denizi'deki her iki tarafın iddia ettiği egemenlik sorunları nedeniyle Çin, Rusya'nın politikalarından açıkça hoşlanmamaktadır. Örnek olarak 2001 Çin-Rus anlaşması, Rusya'yı Çin'in toprak bütünlüğüne saygı duymaya mecbur kılmaktadır; ve Pekin'e göre Vietnam Paracel Adaları üzerinde olan hakk iddiaları ile Pekin'in güvenliğini tehdit etmektedir. Bu bağlamda Çin, Vietnam ile yakın ilişkiler geliştirmek yerine Moskova'nın desteğini beklemektedir.

3.Bölgede Olan Terör Tehlikesi

İkili ilişkilere zarar verebilecek bir diğer önemli etken ise bölgede olan terör ve güvenlik açığıdır. Sovyetler Birliği'nin parçalanmasından sonra 1996 yılından itibaren başta Taliban ve El Kaide olmak üzere uluslararası terörizmle mücadele üye ülkeler için ciddi konular haline gelmeye başlamıştır. Bu nedenle Şanghay İşbirliği Örgütü 11 Eylül ve Afganistan savaşlarından sonra bu konularda işbirliğini getiren ilk kuruluş, teşkilat olmuştur. Yakın tarihe baktığımızda terör tehdidi özellikle NATO'nun Afganistan'dan çekilmesinden sonra ve IŞİD'in güçlenmesinden sonra devam etmiştir.

Orta Asya'da faaliyet gösteren bir çok terörist grup göz önüne alındığında, bu faktör Asya ve Çin'in petrol boru hatları için bir tehlike teşkil etmektedir. El Kaide ve diğer terör örgütleri 2010 yılından Kırgızistan'da huzursuzluk çıkarmış, Kazakistan'da radikal grup olan Jund al-Khilafah tarafından saldırılar düzenlenmiştir. Ayrıca Afganistan ve Pakistan arasında olan sınır bölgesi 2011 yılından beri terör örgütleri ve aşırılıkçı gruplar için sığınak rolünü üstlenmiştir. Bu açıdan en önemli konu boru hattının güvenliğinin sağlanmasıdır. Kronik terör sorunları ve IŞİD tehdidi her geçen gün artmaktadır (Ünaldılar Kocamaz, 2019, s. 140).

4.Rusya ve Çin İkili İlişkilerinde Ortak Kimlik Sorunu

Şangay İşbirliği Örgütü üyeleri arasında güvenlik ve ekonomi sorunlarını bir kenara bırakırsak, bir diğer zorluk olan ortak kimlik sorunuyla karşı-karşıya kalmaktayız. Ortak kimlik dediğimiz kavram ilişkilerde nazik bir denge oluşturmak için gerekli araçlardan biridir (Ünaldılar Kocamaz, 2019, s. 140). Üye ülkeler arasında bir çok sektörde olan işbirlikleri genişlese de, ortak kimlik ve bu gibi diğer konularda ilerleme fazla görülmemiştir. Belirli düzeyde terörle mücadele, ekonomi, siyasi, sosyal vetechnik konularda işbirliği sağlanmıştır; ancak batı ülkeleri ve batı ideolojisini dengeleyen yeni bir yapılanma için çok daha fazlasına ihtiyaç vardır. Bazı sorunlara çözüm bulmak, finansal faydalar elde etmek önemli parçalardır; lakin daha işlevsiz kurumların bile üstesinden geldiği bu gibi sorunlar, Şanghay İşbirliği Örgütü'ne kıyasla daha pragmatik yaklaşım olarak kabul görmektedir. Şanghay İşbirliği

Örgütü'nde işbirliği ve yapıcı çalışma alışkanlıkları gerektiği gibi oluşturulursa çok taraflı ilişkilerde güven duygusu artacak ve Örgüt kendi siyasi gündemini oluşturarak kimlik sorununu ortadan kaldıracaktır.

Soğuk savaş döneminden günümüze kadar yaranan örgütlere ve birliklere baktığımızda ortak bir paydada kimlik ve değer yaratmanın ne kadar zorlu bir süreç olduğunu göstermektedir. Bir başka açıdan, örgütte ortak bir vizyon oluşturmak daha da zorlu süreçtir. Organizasyonu genişlendirmek üye sayısı arttığı için daha da bu süreci zorlu yapmaktadır. Şanghay İşbirliği Örgütü, kurulduğu günden bu yana en önemli iki üyesi Rusya ve Çin ile dikkat çekmektedir. Bu iki ülke vizyon ve genişleme politikasına göre bir birinden farklı görüşlere sahiptir. Örnek olarak, Rusya örgütün daha da genişletilmesini destekleyen politika ve söylemler kullanmaktadır. Çin ise örgütün genişletilme politikası yerine mevcut üyeler arasında bir çok konuda olan işbirliklerini daha da derinleştirmeye odaklanmasını istemiştir (Ünaldılar Kocamaz, 2019, s. 140). Moskova her zaman kurmak istediği batı karşıtı bloğa en iyi seçeneklerden biri olarak Şanghay İşbirliği Örgütü'nü düşünmekle beraber örgütün genişletilmesiyle birlikte potansiyellerinin güçlenmesine inanmaktadırlar. Genişletilme politikasının başlangıcını Özbekistan'ın üyeliğinin kabulü sonrası süreç olarak değerlendirebiliriz. Ve sonrasında 2004 Haziran ayında Moğolistan ilk gözlemci devlet olarak örgüte kabul edilmiştir. Pakistan'da düzenlenen Astana zirvesiyle Hindistan ve İran aynı statüye kabul görmüştür. Moğolistan'ın dış politikasına bakıldığında ülkenin Şanghay İşbirliği Örgütü'ne katılma gibi bir niyeti yoktur. Bir diğer yandan Pakistan, Hindistan ve İran'ın örgüte katılma niyetinin olduğu bilinmekteydi. Bunun sonucunda Pakistan ve Hindistan'dan sonra 2021 yılında (Ünaldılar Kocamaz, 2019, s. 140) İran'ın örgüte katılımı sonrası genişletilme politikasının başarısı gözle görülür hale gelmektedir. Katılım sonrası Hindistan üyeliğinin ulusal çıkarlara hizmet edeceğini ifade etti çünkü diğer devletlerin politikası gibi Hindistan da bölgeye etkisini büyütmeyi hedefliyor. Rusya ve Çin arasında olan görüş ayrılıklarına örnek olarak Hindistan ve Pakistan'ın üyelik sürecinde görmek mümkündür. Rusya, Çin'in örgüt içinde diğer ülkelere olan etkisini kontrol altına almak için Hindistan'ın üyeliğini desteklemektedir.

Bu çerçevede Çin, Hindistan'ı üyeliği sonrası çok taraflı ilişkilerde oluşan etkiyi dengelemek için Pakistan'ın Şanghay İşbirliği Örgütü'ne üyeliğini savunmuştur. İki ülke arasında yaşanan güç oyunu sebebiyle Pakistan ve Hindistan'ın örgüte üyelik talebi birlikte kabul edilmiştir. Çin örgütün genişleme politikasını engellemeyi başaramayınca en yakın müttefiklerinden biri olan Pakistan'ı desteklemiştir. Lakin yıllardır devam eden ve sonuca

ulaşmayan Hindistan ve Pakistan arasındaki gerilimler Şanghay İşbirliği Örgütü içerisinde olan dayanışmayı zorlaştırmaktadır (Ünaldılar Kocamaz, 2019, s. 137).

Şangay İşbirliği Örgütü, siyaset ve dünya tarihine yön veren iki ülkenin çıkarlarını birleştiriyor; ancak Çin ve Rusya arasında olan güvensizlik şimdide devam etmektedir. Ayrıca örgüte üye olan diğer devletlerin kendi aralarında olan ilişkilerinde de iktisadi açıdan kalkınma, güvenlik ve diğer görüşler sebebiyle de ciddi anlaşmazlıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar sebebiyle ortak bir kimlik kavramı yaratmak mücadele gerektiren bir süreçtir. Çünkü hiç bir devlet Şanghay İşbirliği Örgütü dahilinde diplomatik ve iktisadi çıkarlarından vazgeçerek işbirliği sürecine gitmek istememektedir (Ünaldılar Kocamaz, 2019, s. 140).

Sonuç

Soğuk Savaş dönemi sona ererken, komünist rejimde olan Sovyetler Birliği'nin halefi olan Rusya devleti, komünist rejimle yönetilen Çin ile ilişkilerini hızla geliştirmek hedefindeydi. Burada askeri güçlere ve bloklara eskisi kadar ihtiyaç görülmemesi ve yeni dünya düzeninde olan ekonomik birlikler bu yaklaşmanın temellerini oluşturmaktaydı. İki devletin de hedeflerinde gelişmek vardı. Çin askeri teknolojisini geliştirmeyi hedeflerken, Rusya ise Soğuk Savaş döneminin etkisiyle bozulan ekonomisini düzeltmeyi ve Avrasya'ya kadar uzanan sınırlarını emniyetli hale getirmeyi istemekteydi. Birleşik Batı devletleri imajının aksine, Avrasya ülkelerinin dağılık görüntüsü iki ulusun yeniden birleşmesinin ana nedenlerinden birisidir. Doğal olarak her iki ülke bir yandan her türlü devrimci düşünceye karşı iç güvenliklerini sağlarken diğer yandan Avrasya coğrafyasında yeniden istikrarı sağlamaya çalışmıştır.

Rusya ve Çin arasındaki diplomatik ilişkilere baktığımızda muazzam bir karmaşa görmekteyiz. Bazı dönemlerde dış tehditlere karşı çok yakın ilişkilerde bulunmalarında rağmen inişli-çıkışlı dönemlerinin bir çok kez yaşandığına da dünya tarihi şahitlik etmektedir. Ancak Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra siyasi ilişkilerde bir çok yeni kavram önem kazandı. Örnek olarak, 1990 yılları öncesinde askeri güç diğer faktörlerin önüne geçmekteydi. Soğuk Savaş'ın bitişiyle ekonomik ve kültürel boyutta güçler en az askeri güç kadara önem arz ediyordu. Bu yeni döneme baktığımızda özellikle Avrasya'nın iki büyük süper gücü olan Rusya ve Çin arasında gerginlik çok görülmemiştir. Ancak her iki tarafın farklı konularda aynı ve ya farklı düşüncelere sahip oldukları ve bu düşünceler esasında politika izledikleri herkes tarafından bilinmektedir.

İki ülkenin geçmiş ve yakın tarihine baktığımız zaman dış dünya ile zor ilişkilere sahip olduğunu ve bazen uluslararası sahnede tecrit edildiği bilinmektedir. Geçmiş dönemde dış etkenlerden güçlü bir şekilde etkilenen bu iki ülke, bunu karşılıklı ilişkileri geliştirerek mevcut

durumu iyileştirmek için faydalı bir önlem olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla Çin ve Rusya'nın dünya genelindeki diğer ülkelerin kısıtlayıcı siyasetine karşı birlikte mücadele etme, ülkede ayrılıkçı hareketleri durdurma konularında benzer fikirlere sahip olduğu söylenebilir.

Avrasya bölgesinde olan sorunların çözülerek, güvenlik ve gelişimin sağlanması Rusya ve Çin için hem diplomasi hem de ulusal bir çıkarıdır. Bu nedenle her iki ulus devlet bir çok alanda önemli anlaşmalar yaparak karşılıklı çıkarları doğrultusunda gelişmeye çalışmaktadırlar. Bölgede yaşayan azınlık halkların statüsü, insan hakları ihlalleri ve göçle ilgili konular gelişme sürecinin önünü küsmüktedir. Ulusal düzeyde yaşanan anlaşmazlıklarda Rusya-Çin ilişkilerine etki etmektedir.

Şanghay İşbirliği Örgütü'nün amaçlarına baktığımızda askeri, siyasi ve ekonomik hedeflerinin olduğunu görmekteyiz. Örgütün temel eksikliklerinden birisi temel bir hedefinin olmayışıdır. Daha da önemlisi Çin ve Rusya'nın örgütten beklentilerine dair farklılıklardır. Rusya, askeri işbirliği için dah fazla fırsat ararken, Çin Avrasya bölgesindeki enerji potansiyelleri vasıtasıyla ekonomik entegrasyonunu artırma hedefini sürdürmektedir. Ancak Şanghay İşbirliği Örgütü çerçevesinde yürütülen ortak tatbikatlar ve barışçıl eylemler bir ölçüde olumlu sonuçlar sayılabilir.

Başka bir açıdan bakıldığında, 11 Eylül sonrası dönemde IŞİD kavramının öne çıktığı son yıllarda terörle savaş kesin olarak kabul görmekle beraber aynı zamanda dini aşırılıkla da mücadele üst seviyeye yükselmiştir. Bazı kaynaklara göre, Şanghay İşbirliği Örgütü üye ülkelerinde terörle mücadele esas getirilerek ülkelerindeki dahili muhalefet ve demokratik kitlenin isteklerini bastırmak için kullandıkları da söylenmektedir. Genel olarak terör kavramı Çin ve Rusya'yı çıkarlar doğrultusunda bir araya getirmektedir.

Avrasya bölgesinde sıklıkla görülen terörizm, aşırılıkçılık ve diğer etkenler sebebiyle Çin ve Rusya işbirliği düzeyinde bu problemleri ortadan kaldırmak için sıkı ilişkiler kurmaktadırlar. Çünkü bu tehditler hem bölgesel hem de küresel düzeyde etki bırakmaktadır. Sonuç olarak bölgeye baktığımızda bu sorunların büyük kısmının önlendiği bilinmektedir. Moskova ve Pekin işbirliği dahilinde Şanghay İşbirliği Örgütü'nün genel bir başarısı olarak gösterilen örneklerden biridir. Avrasya'da güvenlik ve terör sorunu bölgedeki en önemli iki güçlü ülkenin birbirlerini rakip olarak değil, ortak olarak görmelerini sağlamıştır. Ancak Rusya ve Çin barış içinde bir arada yaşama hedefiyle, en azından kısa vadede ikili ilişkilerini olumsuz yönde etkileyecek tüm sorunları rasyonel bir şekilde çözmeye çalıştıkları görülmektedir. Avrasya bölgesinde sorun yaşanmaması, düzenli gelişmenin korunması için Rusya ve Çin ortak çabaları önemli faktördür. Bazı görüş ayrılıkları olsa da, Çin ve Rusya'nın karşılıklı çıkarları ile ilişkilerinde kısa vadede

gerilime izin vermeyecekleri ve Şanghay İşbirliği Örgütü'nün gelişmeye devam edeceği söylenebilir.

Kaynaklar

Abdullah, E. (2019). *Küresel sistemde çok kutupluluk ve Şanghay İşbirliği Örgütü* [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi].

Eminoğlu, A. ve Demir, S. (2018). Küresel Rekabet Karşılaştırmalı Bir Analizi: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ve Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) . *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (52), 115-142. Doi: 10.18070/erciyesiibd.414768

Eren, E. (2017). Şanghay İşbirliği Örgütü ve Türk Dış Politikasında Gelecek Perspektifi. *Strategic Public Management Journal*, 3 (5), 77-94.

Hepaktan, C. (2017). Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ve Türkiye'nin ŞİÖ ile Gerçekleştirdiği Dış Ticaretin Analizi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (4), 395-410 . <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cbayarsos/issue/33453/37310>

Kutlu, E. (2021). İkili Anlaşmadan Bölgesel İşbirliğine: Şanghay İşbirliği Örgütü. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8 (3), 533-553.

Öztürk, M. (2014). Şanghay İşbirliği Teşkilatı'nın Uluslararası İlişkiler Tasarımı. *Avrasya Etüdüleri*, 45 (1), 249-268.

Ünaldılar Kocamaz, S. (2019). The Rise of New Powers in World Politics: Russia, China and the Shanghai Cooperation Organization . *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 16 (61), 127-141 . Doi: 10.33458/uidergisi.541542

Yener, C. (2013). Küresel Düzeyde Yeni Arayışlar: Şanghay İşbirliği Örgütü ve Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 13 (56), 71-91.